

Eva Lilja, *Rhythm in Modern Poetry. An Essay in Cognitive Versification Studies*,

New York: Bloomsbury Academic, 2023, 192 s.

<https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55935>

Under mitt arbete med föreliggande recension sändes på SVT (SVT play) dokumentärfilmen *Count Me In* (Mark Los, 2021) om trumslagare och trummade. Trumslagaren och hans trummor utgör del av den så kallade rytmsektionen i många populärmusikaliska konstellationer (exempelvis jazz, pop, rock, hiphop). I dokumentären dyker den legendariske Clem Burke från det amerikanska popbandet Blondie upp i ett inslag. Han brukar anses vara en av populärmusikens verkliga mästare bakom trummorna, i sin förmåga till dynamik och tempoväxlingar (ja, jag är en stor beundrare). Några dagar efter att jag hade sett filmen kom det sorgliga budet om Burkes bortgång.

Se där, ett par exempel på hur central en realiserad, praktiserad rytm kan vara i människors vardagsliv. En läsvärd litteraturvetenskaplig studie på området fördjupar bilden rejält. Eva Lilja är professor emerita i litteraturvetenskap, vid Göteborgs universitet. Hon har vikt många år, ja flera decennier, av sin forskarbana åt studier i poesi, metrik, verslära och rytm, i främst litteratur men också i andra konstarter och estetiska uttryck. 2006 utkom exempelvis *Svensk metrik*, ett portalverk inom svensk litteraturvetenskap. Eva Lilja är även en av grundarna av The Nordic Society for Metrical Studies. Hon är ett världsnamn i dessa sammanhang.

I *Rhythm in Modern Poetry. An Essay in Cognitive Versification Studies*, som utkom 2023, tar Lilja ett grepp om främst modernistisk poesi, med rytm av olika slag i fokus. Studien är uppställd i två större delar: 1) "The poetic gestalt", och 2) "Reading free verse rhythms". I förstnämnda del ger Lilja överblickar i historik, teori och tidigare forskning, medan sistnämnda del utgörs av ett antal fallstudier i form av läsningar av några synnerligen namnkunniga poetiska modernister: T.S. Eliot, Ted Hughes, Seamus Heaney och Paul Muldoon. I del ett analyserar Lilja också texter av Leonard Cohen, Sylvia Plath och Lawrence Ferlinghetti. Även om detta kan beskrivas som en litteraturvetenskaplig studie, bör det understrykas att Lilja diskuterar

bildkonstverk (skulpturer, målningar), musik, arkitektur och inte minst dans – andra konstnärliga uttryck där rytm är en central kraft, en viktig del av den meningsbärande helheten.

Lilja intresserar sig först och främst för de estetiska formerna av rytm, men rytmens hela väsen pekas också ut. Hon förankrar därmed rytm i såväl den mänskliga biologin (hjärtats slag, andning, puls, med mera), som i naturfenomen av olika slag (ebb/flod, dygnets växlingar, årstiderna, med mera). På så sätt kan alltså rytm förstås inte ”endast” som något för konstnärliga uttryck specifikt, utan som något i grunden allmänmänskligt, något som ingår i själva existensen. Lilja skriver också med fina utblickar och härligt drastiska sammanställningar, som denna, om gudar och Elvis:

Tactus has a capability to hypnotize readers – anybody could lose their mind in the flow of regular beats. For shamans, tactus has been a method of getting closer to God and, for my generation, Elvis Presley’s music had something of the same effect. (s. 19)

Här blir det tydligt hur mycket människan inom flertalet områden, och i alla tider, har låtit sig attraheras av och kanske styrts av rytm-konstellationer av olika slag.

Vidare urskiljer Lilja tre olika grundtyper av rytm: seriell, sekventiell och dynamisk. Jag citerar indelningen här:

- *Serial rhythm*: Tactus or beat in measured music and poetry. A pale fence is also serial like the colonnades of an antique temple.
- *Sequential rhythm*: The sequence of a phrase, which is to be found in free verse and in Old Greek poetry, in the half line of the four-beat medieval line, in music and in the surface of a painting, as well as in the parts of a sculpture or a piece of architecture.
- *Dynamic rhythm*: The forces and directions in two- and three-dimensional artefacts, and the temporal intensification towards a focus in music and poetry; that is, the semantic rhythm of a prolongation (s. 17)

Oftast verkar alla dessa former av rytm mer eller mindre simultant i ett och samma verk, även om en av formerna oftast är den mer domi-

nerande. Detta beror även på vilken den dominerande konstformen är i uttrycket ifråga. Traditionellt sett har måleri, foto och skulptur betraktats som främst spatiala uttryck, medan musik och poesi (och även prosa och film) har beskrivits som i första hand temporala. Dessa uppfattningar problematiserar Lilja, vilket kan synas redan i ovan anförda uppställning av rytmformer, och det följs sedan upp genomgående i studien.

Kognition är ett centralt begrepp i sammanhanget, vilket syns redan i bokens undertitel. Lilja lutar sig mot en stor forskningslitteratur som har studerat rytm och poesi utifrån kognitionsteoretiska perspektiv; poesins rytmer är kroppsligen förankrade (tänk: i fosterskolan lärde vi oss alla att lyssna till, och att känna moderns hjärtslag); rytm upplevs, känns igen och avkodas mycket tack vare våra biorytmer, det vill säga de rytmer vi har fötts med och vant oss att relatera till. I kapitlet om Seamus Heaney ("The Poem in the Body") blir dessa perspektiv ytterligare tydliggjorda.

Rytm är även ett intermedialt fenomen, det vill säga att det inbegriper relationer mellan olika medier, mellan medialt olika material och processer. Jag satt en bra stund och saknade dessa aspekter, men så kommer kapitlet "Temporal and spatial rhythms: The Intermedia Perspective". Här redogör Lilja för intermediala aspekter av rytm, och läser med dessa utgångspunkter bland annat en (tryckt) dikt av Sylvia Plath och en målning av Wassily Kandinsky. Lilja återvänder till begreppet "Mousikē" här, som redan lyftes fram i bokens inledning. Detta begrepp från den grekiska antiken avsåg en gång alla musernas (konstarnas) inblandning, ett slags allkonstverkstänkande; alla konstarter förstods som en och densamma.

Delar av Lars Elleströms teorier om medier, modaliteter och intermedial kommunikation tas som utgångspunkt. Elleströms begrepp "spatiotemporal modalitet" blir viktigt här. Det temporala och det spatiala, tid och rum är avgörande för hur vi upplever rytm, i alla konstarter (ja, i all kommunikation). Lilja pekar på att Elleströms idé om bilder som utgående från endast de tre rumsliga dimensionerna, måste kompletteras med den fjärde, den temporala; även i avläsning av bilder upplever vi tid på olika sätt.

På annan plats i studien lyfter Lilja också fram ett annat såväl semiotiskt som intermedialt begrepp, "ikonicitet"; hon åberopar då

forskare och teoretiker som just Elleström och Max Nänny, som båda har skrivit mycket om begreppet. Ikonicitet är alltså en fråga om tecken och teckenstrukturer som fungerar via likhetsprincipen. Lilja påpekar här något som inte sällan tenderar att glömmas bort när ikoniska tecken ska förklaras: att ljud också kan verka som ikoner i det att ljud av olika slag de facto kan efterlikna något reellt i sinnevärlden (ljudeffekter, onomatopoetiska ljud, med mera). Även rytmer kan ha dessa ikoniska inslag, som bidrar till betydelseproduktionen ifråga.

Vad gäller medier i samspel och mediehistorisk utveckling saknas däremot ett perspektiv i Liljas studie. 1900-talets medieteknologier och dess konsekvenser för såväl konstnärligt skapande, som för upplevelsen av sådana uttryck hade jag gärna sett lite fler resonemang kring. Och längre fram i historien, digitaliseringen — förändras rytters manifestationer på något sätt med den? Och själva läsningen av dikt, traditionell, modernistisk eller postmodern, blir den annorlunda jämfört med läsning/uppläsning via analoga medier? Även om Lilja i sin studie främst behandlar modernistisk poesi och dess rytmiska manifestationer i vers, rytm, takt, med mera, så kunde frågor om materialitet, teknik och just medieteknologier också kunna tänkas vara av intresse. Jag misstänker att så är fallet. Här finns det sannolikt en del framtida forskning att vänta.

I del två analyseras främst ovan nämnda poeter, detta med utgångspunkt i olika kognitions- och poesikategorier (och rytm). Jag ska här kort, med två exempel från del två, visa hur olika det kan se ut, något som också gör att variationsrikedomen blir tydlig, en variationsrikedom som präglar hela Liljas studie.

I kapitlet om Eliot (s. 89–99) görs en närläsning av dikten ”Ash Wednesday” och dess rytmiska mönster. Eliot hade som bekant mycket att säga vad gäller poetik, bland annat om relationen mellan musik och poesi, samt om formens starka relation till innehåll/mening. Vidare pekar Lilja på Eliots så kallade ”konversationella stil” (*conversational style*), och relaterar den till det engelska språkets vanligaste rytmiska mönster, det som framträder oftast i dagligt engelskt tal. Lilja tar tag i begreppet ”kognitiv ekonomi” (*cognitive economy*), som är ett uttryck hon hämtar från poesi- och kognitionsforskaren Reuven Tsur. Kognitiv ekonomi handlar om hur mycket man an-

stränger sig för att förstå vilken form man ställs inför, vilken mening som tycks vara rimlig att tolka fram. Gällande just poesi blir detta oftast en fråga om att söka förenkling, att bearbeta sig fram till något förståbart. Dessa perspektiv fungerar utmärkt i fallet med Eliot, som i sin poesi blir en brytpunkt mellan det talade och det poetiskt skrivna/tryckta.

I kapitlet om Seamus Heaney och förkroppsligandet av poesi (s. 101–112) närmar sig Lilja Heaneys dikt ”Sloe Gin”. Här handlar det om hur kroppen kan tänkas interagera med det som sägs i dikten på den semantiska nivån, och om hur dikt kan förkroppsliga levd erfarenhet. Samtidigt är människokroppens hela biologi och kognitionsapparat bärare av rytmer som gör att kroppen kan sägas ha en dikt i sig; kapitlet heter också talande nog, som redan nämnts ovan, ”The poem in the body”.

Analyserna i del två fungerar väl, oftast mycket väl. Dock tenderar de att tappa den semantiska nivån, den specifika diktens meningsproduktion ur sikte. Mycket blir ändå sagt i dessa kapitel, såväl om olika teoretiska begrepp och perspektiv, som om författarnas poetiker och uttryck. Min förståelse på de här planen har definitivt fördjupats i och med dessa läsningar.

Det ska villigt medges, undertecknad är inte på något sätt expert på rytm, verslära, med mera, men Lilja är inte bara ytterst kunnig på området, hon är dessutom utomordentligt pedagogisk och klargörande i sitt sätt att skriva fram hur allt detta fungerar – och det utan att förlora i skärpa eller fördjupning. Hon tar läsaren i hand och för denne in på området på ett engagerande och inspirerande sätt. Studien blir med andra ord lika delar läsbar och läsvärd.

Ett introducerande avsnitt som inleder studien bör också nämnas. Det är skrivet av Margaret H. Freeman, professor emerita i kognitionsstudier (en forskare som Lilja också refererar till flera gånger i sin framställning, då till en rad av Freemans verk om kognition och poesi). I introduktionen här tecknar Freeman en bild av Liljas högkvalitativa forskargärning.

Mikael Askander